

Pattern Analysis of the Physical Parts of Historical Houses in Lahijan with the Aim of Providing Identity Building Approaches in the Design of Contemporary Structures in the Historical Context

Masumeh Baluchestani¹, Mahsa Delshad Siyahkali^{2*}

1. Master of Department of Architecture, Lahijan branch, Islamic Azad University, Lahijan, Iran

2. Assistant Professor, Department of Architecture, Historical Contexts Research Center, Lahijan branch, Islamic Azad University, Lahijan, Iran

Article Info

Original Article

Received: 2023/05/05;

Accepted: 2023/06/26;

Published Online 2023/07/15

 10.22034/44.1.168

Use your device to scan
and read the article online

Corresponding Author

Mahsa Delshad Siyahkali

Assistant Professor,
Department of Architecture,
Historical Contexts
Research Center, Lahijan
branch, Islamic Azad
University, Lahijan, Iran

Email:

delshad_mah@yahoo.com

ABSTRACT

The loss of identity in modern constructions and the speed of changes in the old fabric of cities as a historical-cultural treasure confirms the need to recognize local patterns. Patternology is an approach that tries to know the practical methods to reach the elements of native identity. In the meantime, residential structures as the primary core of traditional cities, a valuable heritage for recognizing and analyzing native patterns in the direction of improvement and modernization along with the continuity of identity in worn-out historical structures and preventing the emergence of heterogeneous buildings in the modern structures of Iranian cities is. The current research aims to identify the physical patterns of identity while documenting the Qajar houses of Lahijan city. Therefore, in the first step, using descriptive-analytical method based on reviewing the basic topics related to the basics of pattern analysis, the physical indicators effective in pattern finding are explained. In order to identify the physical patterns, the surviving Qajar houses in the historical context of Lahijan as a sample community are studied and while identifying the most effective factors, sustainable guidelines for the design of contemporary structures are introduced with the aim of improving quality dimensions. The results of the study showed that based on the body patterns known in the studied samples, which include four categories of spatial organs (in three scales, macro, medium, and micro), structural, facade, and array, there are identity building approaches and sustainable in the design of today's structures can be pursued in the region under investigation.

Keywords: Pattern, Typology of Traditional Houses, Physical Elements, Qajar Houses, Historical Context of Lahijan

Copyright © 2023. This open-access journal is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

How to Cite This Article:

Baluchestani M, Delshad Siyahkali M D S. Pattern Analysis of the Physical Parts of Historical Houses in Lahijan with the Aim of Providing Identity Building Approaches in the Design of Contemporary Structures in the Historical Context. *Athar*. 44 (1), 168-194.

ساختارهای معاصر در زمینه تاریخی

معصومه بلوچستانی^۱، مهسا دلشاد سیاهکلی*^۲

۱. کارشناسی ارشد گروه معماری، واحد لاهیجان، دانشگاه آزاد اسلامی، لاهیجان، ایران

۲. استادیار، گروه معماری، مرکز تحقیقات مطالعات بافت‌های تاریخی، واحد لاهیجان، دانشگاه آزاد اسلامی، لاهیجان، ایران

خلاصه

اطلاعات مقاله

دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۱۵

پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۰۵

انتشار آنلاین: ۱۴۰۲/۰۴/۲۴

نویسنده مسئول:

مهسا دلشاد سیاهکلی

استادیار، گروه معماری، مرکز تحقیقات مطالعات بافت‌های تاریخی، واحد لاهیجان، دانشگاه آزاد اسلامی، لاهیجان، ایران

پست الکترونیک:

delshad_mah@yahoo.com

از بین رفتن هویت در ساخت و سازهای نوین و سرعت تغییرات در بافت قدیم شهرها به‌عنوان گنجینه تاریخی - فرهنگی، لزوم بازشناسی الگوهای بومی را مسجل می‌نماید. الگو شناسی رویکردی است که سعی در شناخت روش‌های کاربردی برای دستیابی به عناصر هویت ساز بومی را داراست. در این میان، بافت‌های مسکونی به‌عنوان هسته اولیه شهرهای سنتی، میراثی واجد ارزش برای شناخت و تحلیل الگوهای بومی در راستای بهسازی و نوسازی توأم با تداوم هویت در بافت‌های فرسوده تاریخی و پیشگیری از پیدایش بناهای ناهمگون در بافت‌های نوین شهرهای ایران است. پژوهش حاضر در نظر دارد ضمن مستندسازی خانه‌های قاجار شهر لاهیجان به بازشناسی الگوهای کالبدی هویت ساز بپردازد؛ لذا در گام نخست به روش توصیفی - تحلیلی مبتنی بر مرور مباحث پایه‌ای مرتبط با مبانی الگو شناسی، شاخص‌های کالبدی مؤثر در الگویابی تبیین می‌گردد. در ادامه برای شناسایی الگوهای کالبدی، خانه‌های قاجار بازمانده در بافت تاریخی لاهیجان به‌عنوان جامعه نمونه مورد مطالعه قرار گرفته و ضمن شناسایی مؤثرترین عوامل، رهنمودهایی پایدار برای طراحی ساختارهای معاصر با هدف ارتقای ابعاد کیفیت‌ساز معرفی می‌گردند. نتایج حاصل از مطالعه نشان دادند که براساس الگوهای کالبدی شناخته‌شده در نمونه‌های مورد مطالعه که مشتمل بر چهار دسته اندام‌های فضایی (در سه مقیاس کلان، میانه و خرد)، سازه‌ای، نما و آرایه‌ای هستند، رهیافت‌هایی هویت‌ساز و پایدار در طراحی ساختارهای امروزی در منطقه مورد بررسی قابل پیگیری است.

کلیدواژه‌ها: الگو، گونه‌شناسی خانه‌های سنتی، عناصر کالبدی، خانه‌های قاجار، بافت تاریخی

لاهیجان

حق کپی رایت انتشار: این نشریه ی دارای دسترسی باز، تحت قوانین گواهی‌نامه بین‌المللی Creative Commons Attribution 4.0 International License منتشر می‌شود که اجازه اشتراک (تکثیر و بازآرایی محتوا به هر شکل) و انطباق (باز ترکیب، تغییر شکل و بازسازی بر اساس محتوا) را می‌دهد.

بلوچستانی معصومه، دلشاد سیاهکلی مهسا. الگو شناسی اندام‌های کالبدی خانه‌های تاریخی لاهیجان با هدف ارائه رهیافت‌های هویت‌ساز در طراحی ساختارهای معاصر در زمینه تاریخی. فصلنامه علمی اثر. ۴۴ (۱)، ۱۶۸-۱۹۴.

۱- مقدمه

و عدم شناخت جامع نسبت به ساختار بناهای تاریخی، ضروری به نظر می‌رسد. این در حالی است که خانه‌های تاریخی لاهیجان به‌عنوان بخشی از هویت تاریخی منطقه که عمدتاً هم در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده‌اند، واجد شرایط و معیارهای ارزشمند برای حفاظت و الگوبرداری از شیوه ساخت و فضاسازی بوده و با شناسایی مفاهیم مرتبط و بهره‌گیری از نتایج به‌دست‌آمده و تطبیق آن با نیازهای عصر حاضر می‌توان به رهنمودهای مناسب برای طراحی‌های نوین نیز نائل آمد؛ چراکه تداوم همگام با تغییر، پیوند بین گذشته با حال را ممکن می‌سازد و خود باعث تعادل بخشی به این تغییر خواهد بود (Daneshpour & Shiri, 2015). براساس منابع مطالعاتی ابعاد معنایی، کالبدی و کارکردی در زمره حوزه‌هایی هستند که به نظر می‌رسد بازشناسی کیفی مکان به‌واسطه آنها دست‌یافتنی می‌شود (Fardpour et al., 2021; Samadi et al., 2020; Siregar, 2021; Zoghi Hoseini et al., 2020) و در این میان مؤلفه کالبدی با ویژگی‌های تناسباتی و شکلی خود و جهت‌گیری‌های خاصی تأثیر عمده‌ای در شکل‌گیری مؤلفه معنایی و جانمایی کارکردهای شاخص و غیر شاخص دارد (Gündoğdu & Birer, 2021; Mahgoub, 2013; Meiss, 1990). هدف این پژوهش در گام نخست، الگوشناسی کالبدی ابنیه موجود برای بهبود شرایط زیست‌پذیری در این بافت ارزشمند و حفظ حیات آن در برابر پیدایش بناهای غیرمتعارف و در گام بعدی مستندسازی خانه‌های تاریخی، که خود مقدمه‌ای خواهد بود بر صیانت از هویت منطقه به‌واسطه شناسایی ارزش‌های معماری این مرز و بوم و نیز بررسی تطبیق‌پذیری آن با معماری امروز منطقه که می‌تواند برای دستیابی به الگوهای پایدار ساخت و سازهای آتی مؤثر واقع شود. لازم به ذکر است از میان خانه‌های باقی‌مانده در بافت که به‌عنوان جامعه آماری در این پژوهش انتخاب شده‌اند به‌دلیل نبود مستندات کافی و به رقم داده‌های ثبت‌شده در پرونده میراثی آنها در سازمان میراث فرهنگی و برداشت‌های میدانی نگارندگان، هفت نمونه که دارای اطلاعات کافی و قابلیت

لزوم توجه به بازشناسی بافت‌ها و بناهای مسکونی تاریخی، با توجه به شیوه زندگی و رشد شهرنشینی که بسیاری از ابنیه تاریخی را در معرض نابودی قرار داده است، ضروری است (Hajizadeh et al., 2020). در عصر کنونی، غفلت از نیازهای کیفی و روانی کاربران و توجه صرف اقتصادی و تأکید بر ویژگی‌های سرپناهی خانه، سبب کم‌رنگ شدن نقش خانه در هویت بخشی به انسان شده است (Abdollahzadeh & Arzhmand, 2013). خانه‌های تاریخی نماد سازگاری انسان با محیط پیرامون بوده و درک ساختار معماری آنها از طریق شناخت پیوند میان کالبد، زندگی و فرهنگ جاری در آن ممکن است؛ بنابراین بی‌توجهی به هویت و شیوه‌های معماری گذشته موجب کاهش کیفیت در مسکن امروز می‌گردد؛ لذا با شناخت ویژگی‌های کالبدی فضایی خانه‌ها و درک اصول و ارزش‌های حاکم بر آن می‌توان به تعیین هویت پرداخت و با مطالعه چرایی و چگونگی ساختار معماری در ابنیه تاریخی، به الگوی مناسب و پایدار برای معماری خانه‌های امروزی دست یافت (Ebrahim et al., 2018). کنکاش در الگوهای ساخت ابنیه تاریخی که براساس محیط‌های پاسخده به نیازهای انسان ایرانی شکل گرفته، می‌تواند در دستیابی به راهبردهایی هویت‌ساز برای دوران معاصر راهگشا باشد. بسیاری از نظریه‌پردازان حوزه معماری و فرهنگ بر این باورند که کالبد خانه در هر منطقه با شیوه زندگی ساکنان بومی آن ارتباط مستقیمی داشته؛ به همین علت گویای نحوه سکونت آنان و متأثر از فرهنگ و شرایط محیطی بوم است (Madahi et al., 2017). شهر لاهیجان از جمله مهم‌ترین کانون‌های معماری سنتی در استان گیلان است که گونه‌شناسی در آن با توجه به تعدد خانه‌های بازمانده در بافت تاریخی به‌دلیل امکان قرار دادن نمونه‌های مشابه در یک گروه و قابلیت بررسی الگوهای به‌کاررفته بسیار پر اهمیت است؛ لذا با توجه به سرعت گسترش معماری مدرن و از بین رفتن هویت در ساختارهای جدید در بافت، لزوم صیانت از هویت منطقه با شناسایی ارزش‌های معماری در آن، مستندسازی ابنیه تاریخی به‌دلیل شدت آسیب، رشد بناهای غیرمتعارف در بافت

گونه شناسی خانه های روستایی و شهری آمریکای شمالی و «پلانز» روند شکل گیری شهر نیویورک براساس الگوی مسکن از اواسط قرن ۱۹ تا ۲۰ و «سیدنی ادی» سیر تکامل خانه های انگلیسی را بررسی نموده اند (farahbakhsh et al., 2022). در ایران نیز «گونه شناسی خانه دوره قاجار اصفهان»، عنوان مقاله ای است که قاسمی سیجانی و معماریان (۲۰۱۰) به رشته تحریر درآمده و در آن خانه های قاجار بر اساس ویژگی های فضای معمایی، سازه، تزیینات مورد بررسی قرار گرفته است (Ghasemi Sichani & Memareyan, 2010). «گونه شناسی خانه های سنتی اراک» توسط حسینی و همکاران (۲۰۱۹) انجام و در آن به گونه شناسی و تفکیک انواع عمده الگوهای معماری مسکونی در بافت قدیم پرداخته شده است (Hosseini et al., 2019). «گونه شناسی خانه های تاریخی در بافت قدیم اردبیل» نیز به همت حسینی نیا و همکاران (۲۰۲۰) انجام و در آن به دسته بندی خانه های تاریخی براساس ویژگی های پلان و شکل حیاط، جهت گیری بنا و تالار اصلی، مشخصات سردر خانه ها و نحوه ورود به فضاهای مختلف، اهمیت بازشوها، مصالح و سازه و تزیینات پرداخته شده است (Hajizadeh et al., 2020). در مقاله ای با عنوان «بازشناسی الگوها و شناخت فاکتورهای کالبدی تأثیر گذار در بافت مسکونی سنتی نیشابور» میرسجادی و فرکیش (۲۰۱۷) با کمک روش سلسله مراتبی، مؤثرترین فاکتورهای کالبدی را اولویت گذاری کرده و با توجه به نتایج حاصل از آن اصول معماری بومی را معرفی کردند (Mirsajadi & Farkisch, 2017). «مقایسه تطبیقی گونه شناسی سازمان فضایی و عناصر کالبدی دوره های قاجار و پهلوی خانه های سنتی کرمانشاه» مقاله ای است که طاهری سرمد و همکاران در آن خانه های تاریخی کرمانشاه را براساس ویژگی های شکل و فرم تفکیک و دسته بندی نموده اند (Taheri et al., 2020). «مطالعه گونه شناسی معماری در استان گلستان» سه گونه معماری مسکونی برای نواحی دشت، کوهپایه و کوهستان معرفی کرده است (Soltanzadeh & Ghasemina, 2012). در مقاله ای نیز با عنوان «هم نشینی الگوها در معماری خانه های تاریخی، مورد مطالعاتی: خانه صادقی لاهیجان» خاکپور و کاتب

شناخت و الگو شناسی را دارند انتخاب و مورد بررسی قرار گرفته اند.

براساس اهداف مدنظر، سؤالات مطرح در پژوهش حاضر را می توان در دو دسته اصلی و فرعی در موارد زیر دسته بندی نمود:

سؤال اصلی: خانه های تاریخی دوره قاجار لاهیجان حائز چه مشخصات کالبدی بارزی هستند که با شناسایی و تحلیل آنها، می توان رهیافت های هویت ساز در جهت طراحی ساختارهای معاصر منطقه را ارائه نمود؟

سؤالات فرعی: ۱- گونه شناسی کالبدی خانه های تاریخی لاهیجان را در چه مقیاس هایی می توان بررسی کرد؟

- ۱- اندام های کالبدی خانه های تاریخی لاهیجان شامل چه اجزایی است و هر کدام شامل چه ویژگی هایی هستند؟
- ۲- رابطه توده و فضا و سازماندهی فضاهای باز، نیمه باز و بسته با چه کیفیت و کمیتی در خانه ها صورت گرفته است؟
- ۳- چه اجزاء، مصالح و شیوه هایی در پوشش و تزیینات معماری فضای داخلی و خارجی این بناها به کار رفته است؟

۲- پیشینه پژوهش

در رابطه با موضوع تحقیق، پژوهش های بسیاری درخصوص معماری خانه های تاریخی انجام گرفته است که در خارج از ایران، «لاژی» در قرن ۱۸ به ریشه های معماری می پردازد و سرپناه های ساده را بررسی می کند. «دوران» در اوایل قرن ۱۹ برای دسته بندی بناهای مختلف بر مبنای شکل کارشبو یا پلان، از گونه شناسی شکلی استفاده می کند (Farkisch, 2017). محققان امریکایی «تیس»، «شروود» و «پلی زویدس» خانه های حیاط دار لس آنجلس را برحسب نحوه اشغال، به خانه های یک سوپه، دوسوپه، L شکل، U شکل و حیاط مرکزی دسته بندی کرده اند (Polyzoides et al., 1992). «پفایفا» و «برانک» محققان آلمانی خانه ها را در کتاب «گونه شناسی خانه های حیاط دار به شکل خانه با باغ مرکزی، خانه L شکل و خانه پاسیودار و آتریوم دار معرفی نموده اند (Pfeifer & Brouneck, 2008). همچنین «استیون هال»

بر زمان ادراک می‌شود. فرم و عناصر کالبدی در هماهنگی با یکدیگر که از آن به‌مثابه عنصر عینیت‌بخش در تبیین کیفیت‌های متعالی فضا معماری یاد می‌شود، ضمن تشکیل ارکان ساختاری بر هیئت فضا، انسجام نظام فضایی را نیز منجر می‌شود (Madani Pour, 2013). شناخت ویژگی‌های معماری از طریق بررسی مؤلفه‌های کالبدی (توده) و درک ویژگی‌هایی با حضور (عدم توده) که فضا نام دارد میسر می‌شود. معماری از موجودیت توده و فضا مستقل نبوده و کیفیت‌های فضای معماری از نسبت‌های مختلف توده و فضا به وجود می‌آید. شناخت نظام توده و فضا و ویژگی‌های آن به ارتقای شناخت طراحان و معماران نسبت به کیفیت فضا و مکان معماری منجر می‌شود (Falahat & Shahidi, 2015).

اگرچه نظریه‌پردازان معماری و شهرسازی دو عامل اصلی شکل‌دهنده مکان را فضا و کاراکتر معرفی کرده و بر نقش بنیادین مفهوم فضا در ایجاد مکان اشاره دارند، اما می‌توان گفت شناخت ویژگی‌های فضای معماری نیازمند شناخت مفهوم توده معماری است؛ به این معنا که فضای معماری برای تبدیل شدن به واقعیت عینی نیازمند ساختارهای کالبدی است؛ از این رو فضای معماری معرف ساختارهای ادراکی و توده بیانگر ساختارهای کالبدی مشخصی است که با ترکیب این مفاهیم در قالب نظام توده- فضا ساختارهایی شکل می‌گیرد که در اصل سرآغاز تجلی مکان است (Falahat & Shahidi, 2015) (شکل ۱).

بررسی تاریخ معماری نشان می‌دهد که مفهوم توده با واژه‌های «کالبد معماری» و «فضای پر» تفسیر و تجربه عینی آن، بخش‌های صلب و قابل لمس معماری بوده است؛ در حالی که فضا مقوله‌ای است کیفی و ذهنی. توده با ایجاد ساختارهای کالبدی محصورکننده معماری و فضا که موضوعی ذهنی و کیفی است، ساختارهای ادراکی معماری را ایجاد می‌کند (Falahat & Shahidi, 2015).

(۲۰۲۰) در آن، تلفیق دو رویکرد اقلیمی و سبکی در معماری خانه تاریخی صادقی را اشاره کرده‌اند (Khakpour & Kateb, 2020). زارعی و همکاران (۲۰۱۸) نیز در مقاله‌ای با عنوان «تأملی بر ساختار فضایی و گونه‌شناسی خانه‌های سنتی بخش دستگردان طبس» به شناخت عناصر سازنده و ویژگی‌های کالبدی فضایی خانه‌ها، با درک اصول و ارزش‌های فرهنگی حاکم بر معماری مسکونی و تعیین هویت آنها پرداخته و علاوه بر آن در پی مطالعه چرایی و چگونگی ساختار معماری این بناها به جهت ارائه الگوی مناسب و پایدار برای معماری خانه‌های امروزی منطقه طبس بودند (Zarei et al., 2018). مقاله «خوانش و فهم کالبد خانه در معماری بومی خراسان نمونه موردی شهر بشرویه» نیز توسط مداحی و همکاران (۲۰۱۷) با هدف شناخت ویژگی‌ها و گونه‌های فضایی و چگونگی شکل‌گیری خانه‌های منطقه انجام گرفته است (Madahi et al., 2017). در سری کتاب‌های دانشنامه فرهنگ و تمدن گیلان در حوزه معماری نیز دو کتاب با عناوین «معماری خانه‌های گیلان» (Khakpour, 2007) و «معماری برخی از خانه‌های تاریخی گیلان» (Mobarhan Shafiee, 2011) به رشته تحریر درآمده است که در این دو، به تأثیرپذیری معماری این منطقه از شرایط زیست‌محیطی، فعالیت‌های اقتصادی و فرهنگ عامه و معرفی برخی از خانه‌های تاریخی استان پرداخته شده است. «معماری خانه‌های قاجار لاهیجان» نیز عنوان کتابی است که به همت دکتر مجتبی پوراحمدی با هدف آشتی‌دادن معماری امروزی در بافت تاریخی لاهیجان با معماری قاجار نگارش یافته است و برای رسیدن به این هدف بر شناسایی قواعد شکل‌دهنده به این دو نوع معماری و ارتقای نظام کنترل ساختمانی موجود تمرکز می‌نماید (Pour Ahmadi, 2020).

۲-۱- نظام توده و فضا

معماری با فرم و عناصر کالبدی قابلیت شناسایی پیدا می‌کند و با حضور انسان در فضا و به‌واسطه تجربه لحظات جاری

شکل ۱. شناخت ویژگی‌های معماری به‌واسطه ترکیب ساختارهای کالبدی و ادراکی در تبیین مفهوم مکان (Authors, 2023)

تحدید فعالیت‌های بشری کمک می‌کند. نظام توده-فضا با خلق ساختارهای مختلف زمینه‌ای فراهم می‌کند تا شاخصه‌های مکان یعنی مفاهیم، فعالیت‌ها و ویژگی‌های کالبدی به وحدت رسیده و مکان معماری را شکل دهند (Falahat & Shahidi, 2015) (شکل ۲).

با توجه به اینکه نظام توده-فضا مقوله عملکرد را نیز در خود دارد علاوه بر ساختار کالبدی-ادراکی با ایجاد ساختار کالبدی-عملکردی زمینه پذیرش فعالیت‌های انسانی را نیز به وجود می‌آورد. در واقع ساختار کالبدی-ادراکی معانی و اهداف معماری را قابل درک کرده و ساختار کالبدی-عملکردی به تسهیل و

شکل ۲. ساختارهای نظام توده و فضا در تبیین شاخصه‌های مکان معماری. (Authors, 2023)

در اوایل قرن ۱۹ از گونه‌شناسی شکلی بهره گرفت و براساس تعداد مشخصی از روابط قابل تعریف، اشکال معماری را قانون‌مند کرده و کدگذاری نمود (Moneo, 1978). دی کانسی مفهوم گونه‌شناسی را ریشه‌دار در سرشت دین، حافظه و مفاهیم تاریخی و بناها و یادمان‌هایی با هنر «خود توسعه یافته» می‌داند (Nobel, 1997). اهمیت گونه‌شناسی در ساختار فرمی از اشیاء و در ارتباط استعاری گذشته و آینده نهفته است و معنای منسجم معماری تنها در یک محتوای برخاسته از فرهنگ و تاریخ وجود دارد (Ornelas, 1995). از لحاظ کاربرد واژه گونه در ایران به‌طور مستقیم از واژه گونه که ماهیتی زیست‌شناسانه دارد استفاده شده است، لیکن محققین معناگرا در ایران درصدد نفی این واژه به‌دلیل ماهیت شکلی آن هستند. اگر با نگرش غربی در موضوع گونه‌شناسی به شهرها و بناهای تاریخی ایران پرداخته شود

۲-۲- الگو و گونه

کلمات مشابهی در زبان فارسی موجود است که برای توضیح و تفسیر مفهوم «الگو» می‌توان از آنها بهره برد و در این تحقیق آنچه مترادف با مفهوم الگو می‌تواند کارگشا باشد واژه گونه‌شناسی است. کار اصلی در گونه‌شناسی، دسته‌بندی نمونه‌ها براساس معیارهای مشترک است. این معیار مشترک گاه می‌تواند عملکرد فضای معماری و گاه ویژگی‌های شکلی باشد. اگرچه صرف وجود اشتراکات در پدیده‌ها و به‌طور اخص در طرح‌های معماری دال بر تبعیت آنها از الگویی مشخص نیست، اما طبقه‌بندی نمونه‌ها براساس گونه‌ها می‌تواند به شناسایی الگوها کمک کند (Soltani et al., 2012). تولد مطالعات گونه‌شناسی در قرن ۱۸ در فرانسه با دو رویکرد شکلی و عملکردی است (Petrucciolo, 1997). دوران

2015)؛ چون گونه دارای ماهیت و جنبه‌های درهم‌آمیخته ماده و معناست، نقشه‌های ذهنی معماران هم در طراحی بناها بر این اصل استوار بوده است (جدول ۱).

تناقض‌ها و نارسایی‌های فراوانی یافت می‌شود؛ چراکه در معماری ایرانی برخی عوامل تأثیرگذار در شکل‌دهی گونه‌ها به شکل یک الگوی پنهان و غیرفیزیکی به نمایش درآمده که در نگاه اول در جسم و یا کالبد قابل شناسایی نیست (Memarian,)

جدول ۱. نظریات متفاوت معاصر در تعریف گونه و گونه‌شناسی و ماهیت آن (Memarian & Dehghani Tafti, 2018)

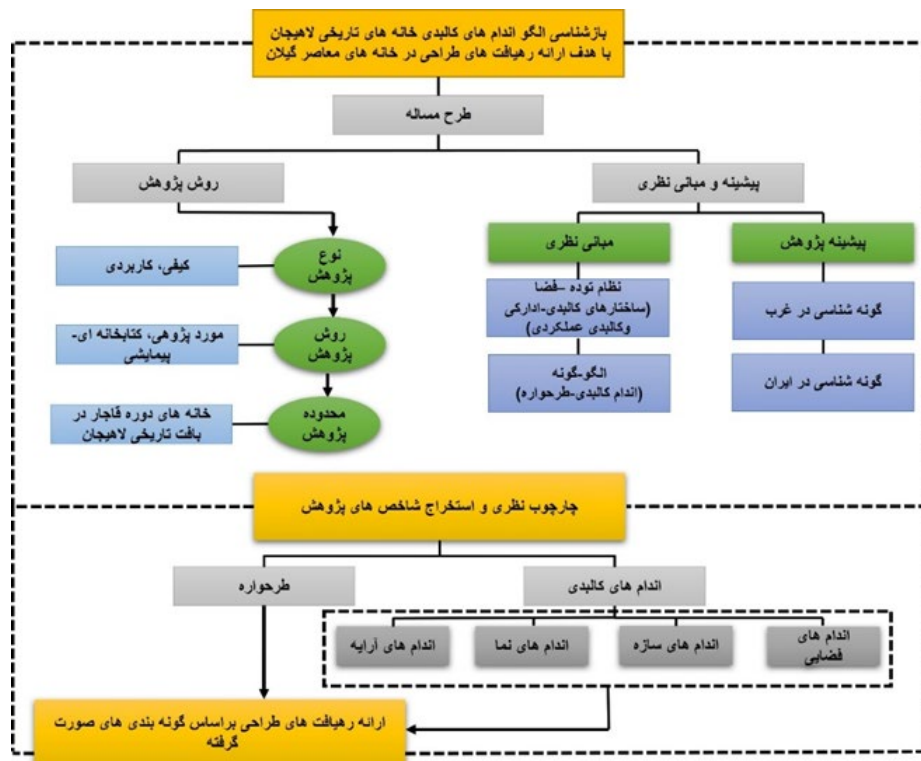
محو‌بیت تمرکز در تعریف ماهیت گونه	عقاید و دیدگاه	نظریه‌پرداز	
جنبه‌های شکلی	معماری هنر ترکیب اشکال است و نقطه ضعف آن نادیده‌گرفتن جنبه‌های کیفی	دوران (۱۸۳۰)	جنبه مادی، فیزیکی و ریخت‌شناسانه
ماهیت و جبر مادی و جسمی	میراث معماری هر مکان در مفهوم گونه، دیدگاه تاریخی-تکاملی	موراتوری (۱۹۴۸)	
جنبه‌های شکلی و عملکردی	تحلیل و ساده‌سازی پیکربندی و عملکردهای فیزیکی ساختمان	آرگان (۱۹۶۰)	
ماهیت و جبر مادی و جسمی	تصویر ساده، کلی در ذهن معمار گذشته به‌عنوان نماینده گروهی از ساختمان‌ها	کانینجا (۱۹۶۳)	
جنبه‌های ریخت‌شناسانه	گونه امری است ثابت و مقدم بر فرم و مشتمل بر آن	الدو روسی (۱۹۶۶)	
جنبه‌های شکلی	گونه‌شناسی دسته‌بندی بر طبق مقاصد یا ساختار و فرم مشترک	جان لنگ	
جنبه‌های غیر مادی، غیر کالبدی و ذهنی	گونه ریشه‌دار در سرشت دین، مفاهیم تاریخی و یک طبقه‌بندی زیبایی‌شناسانه، متفاوتی و شناخت‌شناسانه	دی کانسی (۱۸۴۴)	جنبه غیر مادی، متفاوتی و محتوایی
اصالت با جنبه‌های معنایی	بیان تعریف گونه با جنبه‌های معنایی و متفاوتی با عنوان آرکی تایپ	اردلان و بختیار (۱۹۷۳)	
جنبه‌های فرهنگی و اجتماعی و محو نمود شکلی	الگوی نهفته در ورای اشکال معماری و استفاده از «نمودار توجیهی» برای شبیه‌سازی الگوهای مختلف	استدمن (۱۹۸۳)	
جنبه‌های اجتماعی گونه در کنار ویژگی‌های شکلی	استفاده از گونه زیستی (جنوتایپ یا قوانین انتزاعی نهفته در یک فرم فضایی) و گونه کالبدی (فنوتایپ یا جسم بنا)	هیلبیر و هانسن (۱۹۸۳)	
جنبه‌های مادی و شکلی در کنار منابع مذهبی و فرهنگی	گونه به‌عنوان نماینده گروهی از بناها در ذهن معمار، شامل سه بعد کالبدی (اندام‌های کالبدی) و شیوه زندگی عجین‌شده ساکنان بنا (طرح‌واره‌ها)	معماریان (۲۰۱۸)	

است که به‌عنوان اندام‌های معماری جامعیت داشته (تمام اجزای کالبدی را شامل می‌شود) و در تناسب با دانش و توجهات معماران گذشته طبقه‌بندی شده است (Memarian & Dehghani Tafti, 2018). اندام‌های فضایی را می‌توان در سه سطح مقیاس کلان، مقیاس میان اندازه و مقیاس خرد بررسی کرد. در سطح کلان به شکل توده، مکان توده و در مقیاس میان اندازه ارتباط بنا با گذر و همجواری‌ها و در مقیاس خرد به تعریف فضا، چیدمان فضایی، ارتباطات کالبدی پرداخته می‌شود. اندام‌های سازه‌ای و ساخت‌مایه، شامل نوع و فرم و چگونگی عناصر پوششی و ساخت و اجرای بناست. اندام‌های نما معرف هندسه تقسیمات نماهای ساختمان، چگونگی برخاستن از

حال با توجه به مبانی ارائه‌شده آنچه در این پژوهش مدنظر بوده تعریفی همه‌جانبه از گونه به لحاظ در برگیرندگی توأمان جنبه‌های شکلی و متفاوتی گونه است؛ لذا طبق تعریفی که معماریان از گونه داشته است، می‌توان گفت: اگر گونه را شما، تصویر ساده و کلی گروهی از ساختمان‌های مشابه بدانیم، این شما یا تصویر ذهنی با اندام‌های فیزیکی و جسمی خاص که معمار آن را می‌شناخته، شخصیت و تحقق می‌یافته است (Memarian & Dehghani Tafti, 2018).

۳-۲- اندام کالبدی

اندام‌های فیزیکی و مادی سازنده شمای ذهنی مشتمل بر چهار دسته «اندام‌های فضایی»، «اندام‌های سازه‌ای و ساخت‌مایه»، «اندام‌های نما» و «اندام‌های آرایه‌ای و تزئیناتی»

شکل ۴. فرایند انجام پژوهش (Authors, 2023)

می‌گردد که نظم خاصی در نحوه استقرار و جهت‌گیری ابنیه وجود داشته است. از جمله عوامل مؤثر در چگونگی جهت‌گیری شرایط خاص اقلیمی (ریزش باران و جهت وزش باد) است. در گیلان نسیم‌های محلی مهم‌ترین عامل تهویه ساختمانی و آسایش انسان بوده و جهت‌گیری بناها پس از معابر تحت تأثیر این عامل قرار دارند (Khakpour, 2007).

۳-۳- بررسی اندام‌های کالبدی در خانه‌های قاجار لاهیجان

۳-۳-۱- اندام‌های فضایی در مقیاس کلان

الگوی جهت‌گیری رو به جهات جغرافیایی

در گونه‌بندی خانه‌های قاجار در مقیاس کلان، این موضوع در دو عنوان شکل توده و مکان توده در سایت با توجه به بررسی عوامل مؤثر معرفی می‌گردد. با بررسی قدیمی‌ترین عکس هوایی مربوط به سال ۱۳۳۶ مشهود است که امتداد محور شمال شرقی جنوب غربی با چرخش ۳۰ درجه نسبت به محور شمال

۳-۲- شناخت و بررسی نوع الگوها در معماری خانه‌های لاهیجان

به‌منظور شناخت دقیق الگوهای رایج در معماری قاجار شهر لاهیجان و تسهیل بررسی قواعد و الگوهای به‌کاررفته، نمونه‌ها در دو بخش اندام‌های کالبدی و طرحواره تحت عنوان کلی گونه‌شناسی خانه‌های قاجار بررسی می‌گردند که در این پژوهش بخش اول آن یعنی شناخت اندام‌های کالبدی صورت گرفته است و بخش طرحواره در پژوهشی دیگر دنبال می‌گردد. معماری قاجار لاهیجان به‌عنوان نمونه معماری سنتی ایران، معماری مبتنی بر عرف بوده؛ به‌طوری‌که معماران در طراحی‌های خود به‌شکل دلخواه عمل نکرده و پای‌بند به مجموعه‌ای از قواعد و الگوهای نسبتاً ثابتی به نام عرف بوده‌اند؛ از این‌رو می‌توان از مطالعه مجموعه‌ای از آثار به‌جای‌مانده الگوهای مشترک و متداول را شناسایی و از طریق آن‌ها هنجارهای طراحی استنباط گردد (Pour Ahmadi, 2020). طبق بررسی عکس‌های هوایی مربوط به گذشته ملاحظه

خارجی، بازشوها و تزیینات بیرونی می توان الگوی چهارگانه در بناهای قاجار لاهیجان معرفی نمود:

الگوی نیمه برونگرا

این گونه از خانه ها شباهت زیادی به گونه روستایی دارند؛ به طوری که نوعی برونگرایی و سادگی روستایی در آن مشاهده می گردد. خانه به سمت معبر عمومی رو کرده و دارای باز شو و نوعی نماسازی رو به معبر است. این نوع خانه ها را روستایی نیمه شهری نیز می نامند.

الگوی نیمه درونگرا

در این گونه خانه ها جدارۀ ساختمان در مجاورت معبر عمومی نماسازی شده و قسمت اعظم آن بدون باز شو و تزیینات رها می شود و نماسازی در حد یک اتاق روی سر در ورودی و گاهی با احداث بالکن و پیش آمدگی بام روی آن، این الگو تکمیل می شود.

الگوی درونگرا

این نوع خانه ها متداول ترین نوع خانه در لاهیجان است و شدت درونگرایی به حدی است که آن را معماری تدافعی می نامند. میزان درونگرایی آن به گونه ای است که فاقد باز شو در طبقۀ اول رو به معبر و دارای دیوارهای بلند در مجاورت آن است. از جمله الگوی مستتر در خانه های درونگرای لاهیجان شکل گیری نوعی قلعه مرکب در بافت است؛ به شکلی که تعدادی از خانه ها در آن به شکل قلعه ای نفوذناپذیر با دیوارهایی بلند رو به معبر شکل گرفته اند.

الگوی درونگرای قلعه ای

این گونه خانه ها قلعه های منفردی هستند با دیوارهای بلند رو به معبر و پشت بندهای عظیم در آن که بیشتر جنبۀ نظامی و حکومتی بودن در این نوع از خانه ها مشاهده می گردد و اغلب متعلق به افراد متمول و صاحب منصب بوده است. پیشروی های ساختمان روی معبر عمومی، رعایت پخی، پرهیز از اشراف بین همسایه ها نیز در هم جوارهای خانه های تاریخی لاهیجان مدنظر قرار گرفته است (Pour Ahmadi, 2020) (جدول ۲).^۲

بیشترین جهت گیری خانه ها بوده است (Pour Ahmadi, 2020). طبق گفته استاد پیرنیا بین جهت گیری یا رون شهری و اهمیت جریان هوا و تهویه مناسب و در صورت عدم رعایت، شیوع بیماری های خطرناک رابطه مستقیمی وجود داشته است (Pirmia & Memarian, 2015). بر این اساس در لاهیجان نیز ارتباط معناداری در جهت گیری بنا پشت به بادهای گرم جنوبی وجود دارد. به جز تأثیر باد نامطلوب جنوب، عواملی چون وزش باد مطلوب از سمت شمال و شرق و برخورداری از آفتاب صبحگاهی، پیدایش بیشترین باز شو و ایوان در سمت شرق خانه به دلیل برخورداری از عوامل مطلوب می تواند در جهت گیری ها مؤثر باشد. جهت گیری رو به غرب به دلیل مزاحمت باد سرد و کج باران غربی در زمستان و آفتاب داغ عصر تابستان در درجات بعدی انتخاب و جهت گیری رو به جنوب نیز به دلیل عدم برخورداری از باد مطلوب و نفوذ باد نامطلوب جنوبی به ندرت در لاهیجان دیده می شود؛ لذا مطلوب ترین جهت رو به شرق، و بعد از آن رو به شمال و سپس غرب و در نهایت جهت رو به جنوب به کار گرفته شده است (Pour Ahmadi, 2020). شکل توده با الگوهای یک طرف ساخت با جهت گیری رو به شرق، الگوی دو طرف ساخت به دو صورت II شکل و I شکل با توجه به اولویت جهت گیری رو به شرق و شمال و سه طرف ساخت اولویت رو به شرق، شمال و غرب به گونه ای که جهت شمال همواره باز باشد تا از باد مطلوب برخوردار باشد و در انتها الگوی چهار طرف ساخت با اولویت رو به شرق، شمال و غرب و در انتها جنوب قرار می گیرد، اما همواره قسمتی از شمال سایت برای نفوذ باد مطلوب باز گذاشته و طبقه بندی می شود. مکان قرارگیری توده هم به ترتیب غرب، جنوب و شرق و در انتها شمال سایت است (شکل ۶).

۳-۲-۳- اندام های فضایی در مقیاس میان اندازه

در مقیاس میان اندازه، ارتباط بنا با گذر و همسایگی های مجاور مورد شناخت قرار گرفته و موضوع مهمی که مطرح می شود بحث درونگرایی و ارتباط حداقل با گذر است که براساس میزان و شدت درون گرایی خانه تحت عواملی همچون معماری تدافعی، نوع مصالح مصرفی در نما و جدارهای

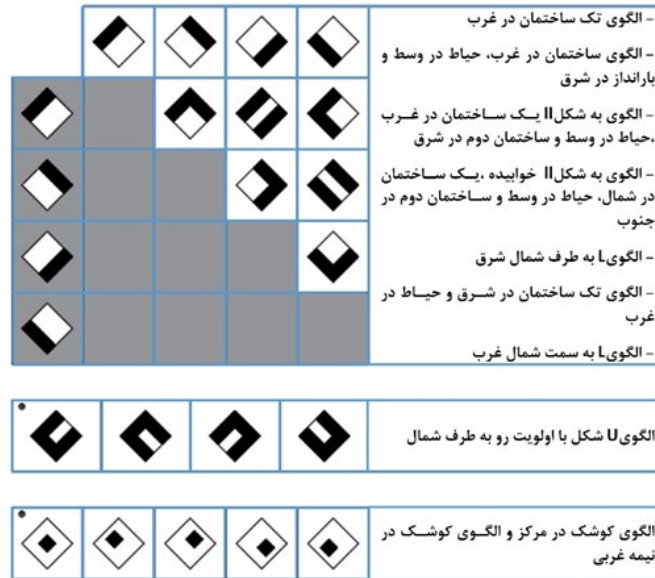
جدول ۲. معرفی اندام فضایی در مقیاس میان اندازه (Authors, 2023)

تصویر	ویژگی	الگو	ارتباط
 <p>خانه ضباطریفی</p> <p>خانه رمضانی</p>	دارای بازشوهای ساده رو به معبر-خانه روستایی نیمه شهری	نیمه برونگرا	ارتباط با گذر
 <p>خانه‌های دارای ارسی رو به معبر (در حال حاضر تخریب شدند)</p>	بدون بازشو در جداره -بیشترین تزئینات روی سردر به شکل ارسی	نیمه درونگرا	
 <p>خانه محصصی</p> <p>خانه دوزنده</p>	فاقد بازشو در طبقه اول-دیوارهای بلند-الگوی مستتر قلعه مرکب	درونگرا	
 <p>خانه منتصرالملک</p> <p>خانه افتخار عسکری</p>	دیوارهای بلند رو به معبر-پشت بندهای عظیم-با کاربری نظامی-حکومتی	درونگرای قلعه‌ای	
 <p>ایجاد دیوار بلند در نما با ساخت بالکن یا بارانداز</p>	پیشروی روی معبر برای جلوگیری از دید پلاک مقابل	پیشروی روی معبر	ارتباط با پلاک مجاور
 <p>بالا آوردن دیوار مجاور تالر در پلاک‌های مجاور</p>	بالا آوردن حصار دیوار محوطه در مجاورت تالر	پرهیز از اشراف بین پلاک‌ها	

اندام فضایی در مقیاس میان اندازه

زمین و فضاهای خدماتی و فضای باز است. بهترین جهت برای روکردن ساختمان جهت مشرق و بهترین جهت برای در نظر گرفتن حیاط سمت شرق بوده است (Pour Ahmadi, 2020) (شکل ۵).

۳-۳-۳- اندام‌های فضایی در مقیاس خرد
الگوی کلی چینش ساختمان در پلاک
عناصر کالبدی و فضایی اصلی خانه در معماری قاجار
لاهیجان شامل ساختمان یا ساختمان‌هایی در یک یا چند طرف

شکل ۵. الگوهای متداول در چینش فضاها در پلاک مسکونی برگرفته از تعاریف ارائه شده در کتاب خانه های قاجار لاهیجان (Pour Ahmadi, 2020)

هریک از فضاهای مربوط به خانه های قاجار لاهیجان در عرصه های ذکر شده پرداخته می شود:

ورودی: از اهداف مهم طراحی فضای ورودی خانه نه تسهیل حرکت، بلکه کنترل آن و طولانی نمودن مسیر حرکت از بیرون به درون بوده است (Sultanzade, 1999). درگاه ورودی تنها راه ارتباط ساختمان با محیط خارج است و ورود به خانه همواره با طرح سلسله مراتب، فضای امنی را موجب می شده است. از مهم ترین مشخصه های ورودی در خانه های لاهیجان وجود سردرهای تزئینی بوده و در برخی نمونه ها از جمله خانه رضانی و ضیا ظریفی برقراری ارتباط با حیاط مرکزی از طریق فضای هشتی یا دالان فراهم می شده است.

حیاط: در معماری بومی، با توجه به پیروی از نقشه، نما و فضاهای خانه از یک الگوی عام شکل گیری و تطبیق نیازهای روزانه و فصلی با تنظیم روابط افقی و عمودی و استفاده از فضاهای مختلف در ساعات مختلف روز و فصول مختلف امکان پذیر بوده و سازمان دهی این انعطاف پذیری در این مقیاس توسط عنصر مرکزی خانه یعنی حیاط انجام می شده است

ساختار کلی پلان

الگوی اولیه پلان در خانه های قاجار لاهیجان که در اصطلاح محلی الگوی «ایوان-اتاق» نامیده می شود از تعدادی اتاق در کنار هم و ایوان سرتاسری در مقابل آنها تشکیل می شود. اتاق ها علاوه بر دسترسی از طریق ایوان از داخل هم به یکدیگر راه دارند. در ساده ترین حالت می توان این الگو را به شکل یک ماتریس دوبعدی در نظر گرفت و تعداد فضا در امتداد طول و عرض ساختمان را شمارش و در ماتریس دوبعدی بیان کرد.

الگوی چیدمان فضا

در معماری بومی عناصر کالبدی به صورت یکپارچه با ساختار معماری بنا طراحی و در وحدتی منطقی نمایان می شده است. در نتیجه شکل گیری بنا هم زمان و هم مکان براساس ترکیب سه الگوی فضای باز، بسته و نیمه باز انجام می شده است (Haeri Mazandarani, 2009). در خانه های قاجار لاهیجان نیز بر این اساس سه بخش کلی با عنوان عرصه فضای باز شامل حیاط و عرصه فضای پوشیده شامل ورودی، ایوان، تالار، بالکن و بارانداز و عرصه فضای بسته شامل فضاهای خدماتی و زیستگاهی قابل شناسایی است (شکل ۶). در ادامه به معرفی

در عمارت‌های دیوانی پایتخت در آن زمان داشته است. عنصر مهم تزیینی در ایوان نرده بوده که دارای ارتفاع کمتر از ارتفاع چشم ناظر نشسته در آن است.

بالکن: این فضا که هم می‌تواند در نمای اصلی یا در نمای جانبی روی معبر تعبیه شود در برخی موارد دامنه پستی یا پهلو ایوان نام می‌گیرد.

پله: در خانه‌های لاهیجان پله به سه صورت داخلی، پله مرتبط با تالار و پله مرتبط با حیاط دیده می‌شود. پله داخلی ارتباط طبقه اول و همکف را فراهم کرده و بیشتر در محور مرکزی قرار می‌گیرد؛ به‌گونه‌ای که در جانمایی آن در پلان خطی یا به شکل نامتقارن، یک طرف اتاق ارسی دار و یک طرف دو یا سه اتاق دیگر قرار می‌گیرد و یا به شکل متقارن دو پله در دو طرف اتاق وسطی قرار می‌گیرد که این اتاق اغلب مهمان‌خانه است. پله مرتبط با تالار در محل خروج پله در قسمت بالا به‌کمک یک درپوش لولایی پوشانده می‌شود تا در مواقع لزوم اتصال اول و همکف قطع گردد.

به‌منظور شناخت ویژگی‌های ساختاری و بررسی الگوی اندام‌های کالبدی در نمونه‌های مورد مطالعه، این امر طبق جداول ۳ تا ۱۰ انجام گرفته است.

(Einifar, 2003). حیاط در معماری خانه‌های لاهیجان نیز بر این اساس جانمایی شده است.

اتاق: در خانه‌های قاجار در لاهیجان هریک از اتاق‌ها به تشخیص اهالی خانه دارای نام و کاربری خاص بوده است: اتاق درجیک (اتاق دارای پنجره)، اتاق مهمان، بالکن اتاق، کوچ اتاق (اتاق کوچک پشت پله)، جیر اتاق (اتاق پایین) و جور اتاق (اتاق بالا)، قهوه اتاق (آشپزخانه) و سالن (پذیرایی) و... شکل هندسی متعارف در آنها مستطیل بوده و تناسب معمولاً در تعداد طاقچه‌های تعبیه شده در هر ضلع منعکس می‌شود. نورگیری همه اتاق‌ها الزامی نبوده و اکثراً از ایوان مقابل یا اتاق مجاور انجام می‌شده است (Pour Ahmadi, 2020).

ایوان و تالار: ایوان با تنوع فضایی، پیوستگی فضای درون و بیرون خانه را فراهم می‌سازد. در خانه‌های قاجار لاهیجان، ایوان به دو صورت عمیق و باریک بوده و اکثر بناها دارای ایوان باریک است که در کل نمای ساختمان امتداد داشته و اما ایوان عمیق که گاهی به اندازه یک اتاق دارای عمق بوده و در طبقه همکف جانمایی شده است و در بعضی موارد با در و پنجره چوبی از ایوان باریک جدا می‌شود. در برخی خانه‌ها هم الگوی به‌کاررفته ایوان عمیق دوستونی است که شباهت زیادی به ایوان

شکل ۶. گونه بندی اندام‌های فضایی برگرفته از مفاهیم و تعاریف گردآوری‌شده از کتاب خانه‌های قاجار لاهیجان (Pour Ahmadi, 2020)

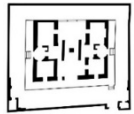

جدول ۳. شناخت ویژگی های ساختاری خانه های لاهیجان (Authors, 2023)

ویژگی های ساختاری بنا	خانه صادقی	خانه محمصی	خانه رضانی	خانه اصمصی
نقشه				
دوره	قاجار-ثبت آثار ملی: ۱۳۵۴/۹/۲۴	قاجار-ثبت آثار ملی	قاجار	قاجار-ثبت آثار ملی: ۱۳۸۳/۷/۱۱
موقعیت جغرافیایی	لاهیجان-خیابان حافظ	لاهیجان - پرده سر	لاهیجان - گابنه - کوچه مسجد اکبریه	لاهیجان-خیابان کاشف غربی - عبدالله زاده
الگوی جهت گیری	شمالی - جنوبی	شرقی-غربی	شرقی-غربی	شمالی-جنوبی
الگوی ارتباط با گذر	درونگرا	درونگرا	نیمه درونگرا	درونگرا
الگوی چینش در پلان	کوشکی	یک طرف ساخت	یک طرف ساخت	یک طرف ساخت
الگوی سازه، نما و آرایه	-ساختار یک اتاق اصلی با چهار اتاق جنبی -ایوان عمیق دوستونی به همراه شاه نشین -طاق گنبدی مقرنس کاری شده و ارسی های زیبای جبهه غربی -گچبری طاقچه ها به سبک خانه بروجردی ها در کاشان	-حیاط دوطرفه و بنا در وسط -ایوان عمیق دوستونی -ارسی های زیبا در گشودگی های طبقه دوم -ایجاد تقارن در طبقه اول از طریق جانمایی پله در دو سوی ایوان دوستونی -قرارگیری بنا بر روی گربه رو	-ایجاد بنا در سه طبقه بر روی جزرهای آجری -ایجاد دو بالکن رو به معبر در طبقات دوم و سوم روی سردر ورودی -ایجاد دالان مستطیلی و ورود به بنا از جبهه شرقی -پنجره های ساده رو به معبر در طبقات بالا	-بنایی آجری با نمایی متقارن -ترکیب این بنا با سه پلاک مجاور به شکل قلعه مرکب -نمایش ارتباطات در نما به دو صورت: بازشوها روی یک محور به شکل اتاق های تودرتو و دیگری ایوان باریک ضلع شرقی به عنوان عضو ارتباط دهنده
ویژگی های ساختاری بنا	خانه دوزنده	خانه ضیا ظریفی	خانه کیا موسوی	-
نقشه				-
دوره	قاجار- ثبت آثار ملی	قاجار- ثبت آثار ملی	قاجار-ثبت آثار ملی: ۱۳۸۳/۷/۱۱	-
موقعیت جغرافیایی	لاهیجان -خ سردار جنگل-کوچه ۵	لاهیجان - گابنه - کوچه مسجد اکبریه	لاهیجان-محله گابنه-کوچه طایفه	-
الگوی جهت گیری	شرقی-غربی	شرقی-غربی	شمالی-جنوبی	-
الگوی ارتباط با گذر	درونگرا	نیمه درونگرا	درونگرا	-
الگوی چینش در پلان	یک طرف ساخت	سه طرف ساخت	یک طرف ساخت	-
الگوی سازه، نما و آرایه	-ایوان سرتاسری ضلع شرقی -تزیینات خاص ارسی در گشودگی های بنا -تزیینات زیبای گچبری در نمای بیرونی و دیوارهای داخلی	-وجود ایوان در ضلع شرقی رو به معبر -گشودگی های ایوان های داخلی به حیاط مرکزی -نمای خشت و چوب	-استحکام بنا با کرسی بلند ساختمان -ارتفاع زیاد بنا (اگرچه تک طبقه است) -نمای اصلی رو به جنوب با تزیینات خاص	-

جدول ۴. فضاهای شاخص در انواع گونه فضایی در مقیاس خرد (Authors, 2023)

نمونه	توضیحات	کاربری	اجزا	فضا	گونه فضایی
 هشتی ورودی خانه ضیا ظریفی	- اغلب به شکل چهارگوش - در راستای دالان	- جلوگیری از دید - مستقیم به حیاط - محلی برای گفت‌وگوی مختصر مراجعه‌کننده و فضای نشستن	سقف کف دیوار سکوی نشستن	هشتی	بسته
 دالان ورودی خانه رضائی	- ورودی به طبقات بالا - محل عبور بین دو طرف یک ساختمان به شکل گذرگاه	- جلوگیری از دید - مستقیم به حیاط - محل دسترسی به حیاط	دیوار	دالان	
 ایجاد فضای مطبخ در خانه ضیا ظریفی	- اتاقی محصور یا فضایی نیمه‌باز - تنور و اجاق - همجوار با بارانداز	- قرارگیری در فضای حیاط و نزدیک به بارانداز یا بخشی از آن - اغلب در فضایی پشتی و نزدیک به انبار	سقف کف دیوار	مطبخ یا کلبه‌بند	
 اتاق سه‌دری در خانه دوزنده	- فضایی محصور و مسقف با نظم هندسی - دارای در و پنجره مشبک - تزئین دیوارها اغلب با طاقچه به‌عنوان عامل اصلی تعیین نظم فضایی	- نشیمن در فصول سرد - فضایی برای خوابیدن	در طاقچه پنجره کمد	سه دری اتاق	
 اتاق پنج‌دری در خانه دوزنده	- اتاق مهمان در مهم‌ترین محور بصری	پذیرایی		پنج دری	
 ورودی خانه ضیا ظریفی	- ایجاد سایه، مزین‌ترین قسمت نمای خارجی، کنترل ارتباط درون و بیرون، از جنس چوب - دو کوبه (یکی صدای بم و دیگری صدای زیر) - سکوی برای نشستن و استراحت سالمندان	- ارتباط درون و بیرون - حفاظت از نفوذ بیگانه - معیاری برای تشخیص هویت معماری و اجتماعی بنا	سردر آستانه در کوبه پیرنشین	ورودی	نیمه‌باز (پوشیده)
 ایوان باریک در خانه اصمعی ایوان عمیق دوستونی در خانه محمصی	- از یک طرف باز و دارای ستون (ایوان باریک، ایوان عمیق، ایوان عمیق دوستونی) - در صورت محصور شدن ایوان (حائل برای ممانعت از نفوذ کج باران) نام غلامگردش بر آن می‌گذارند (در خانه افراد مرفه محل تردد خادمین). - گاهی دارای سرستون و تزئینات و طاقچه تزئینی	- نشیمن موقت فصلی - برگزاری مراسمات - ارتباط‌دهنده فضاها - بهره‌گیری از نور و نسیم	سقف کف نرده	ایوان و تالار	

نمونه	توضیحات	کاربری	اجزا	فضا	گونه فضایی
 <p>بالکن در طبقه دوم و سوم خانهٔ رمضانی بر روی سردر ورودی</p>	<p>- با عنوان پهلو ایوان یا دامنهٔ پشتی</p> <p>- بالکن امتداد یافته روی معبر</p> <p>- بالکن های جانبی</p>	<p>- بهره گیری از نور و نسیم</p> <p>- ایجاد سایه</p> <p>- شاخص نمودن عنصر سردر</p>	<p>کف</p> <p>دیواره</p>	<p>بالکن</p>	
 <p>فضای بارانداز در خانهٔ ضیا ظریفی</p>	<p>- فضای مسقف و نیمه بازی به شکل سایه بانی کوتاه تر از ساختمان اصلی</p>	<p>- محل نگهداری هیزم</p> <p>- محل خشک کردن لباس ها</p> <p>- نگهداری از حیوانات</p>	<p>کف</p> <p>سقف</p> <p>دیواره</p>	<p>بارانداز</p>	
 <p>حیاط با الگوی کوشکی در خانهٔ صادقی</p> <p>حیاط با الگوی سه طرف ساخت در خانهٔ ضیا ظریفی</p>	<p>- فضایی با نظم هندسی، سرگشوده، ابعاد آن تابع اندازهٔ زمین و متناسب با تعداد و نوع اتاق</p> <p>- متناسب بودن هندسه حوض و باغچه با هندسهٔ حیاط</p>	<p>- امکان تهویه</p> <p>- خلق طبیعتی کوچک</p> <p>- برگزاری مراسمات</p> <p>- نشستن</p>	<p>جدارها</p> <p>راه پله</p> <p>حوض و باغچه</p>	<p>حیاط</p>	<p>باز</p>

جدول ۵. گونه شناسی شیوه های تعریف فضا و چیدمان در خانه های قاجار لاهیجان (Authors, 2023)

نام بنا	عرصه فضای باز	عرصه فضای بسته					
		ارتباطی	زیستگاهی		خدمتاتی		ایوان
			ورودی / سردر	مهمانخانه	اتاقی	حمام / سرویس	
اصمعی							
دوزنده					-		
صادقی							

ادامه جدول ۵. گونه‌شناسی شیوه‌های تعریف فضا و چیدمان در خانه‌های قاجار لاهیجان (Authors, 2023)

								فضای ظریفی
					-	بالکن چتایی دارد		رمشانی
				-	-			مخصوصی
				-	-			کیلموسوی

جدول ۶. شکل‌شناسی خانه‌های قاجار لاهیجان (Authors, 2023)

خدماتی	پله	ایوان	اتاق (سه دری) اتاق نشیمن (پنج دری)	حیاط	سردر و هشتی

جدول ۷. نحوه جهت دهی ورودی و طرح هشتی در خانه های لاهیجان (Authors, 2023)

تصویر	ابعاد درگاه	راهرو - دالان	طرح هشتی	سکو	جهت دهی	تعداد ورودی	فضای ورودی خانه
	ارتفاع: ۲۰۰ عرض: ۱۸۰	دارد	مستطیل	ندارد	شرقی	۱	رمضانی
-	ارتفاع: عرض:	ندارد	ندارد	ندارد	شرقی	۱	کیاموسوی
	ارتفاع: ۲۰۰ عرض: ۲۲۰	ندارد	ندارد	ندارد	جنوبی-شمالی	۲	صادقی
	ارتفاع: ۲۳۰ عرض: ۲۰۰	دارد	مستطیل	دارد	شرقی	۱	ضیا طریفی
-	ارتفاع: عرض:	ندارد	ندارد	ندارد	غربی	۱	اصمعی
	ارتفاع: ۲۰۰ عرض: ۱۲۰	ندارد	ندارد	ندارد	غربی	۲	محصصی
	ارتفاع: ۲۰۰ عرض: ۲۰۰	ندارد	ندارد	دارد	شرقی	۱	دوزنده

ساخت و اجرا

به واسطه بارش های جوی فراوان طراحی بام شیب دار با پوشش سفال و استفاده از هندسه های ساده در طراحی بام مرسوم بوده است؛ به طوری که بام های مستطیلی چهار شیبه متقارن در این نوع معماری به وفور مشاهده می گردد. فرم هر قطعه سفال به گونه ای است که به زیرسازی چوبی خود هیچ گونه گیر و اتصالی ندارد و صرفاً به واسطه وزن روی آن ثابت می ماند؛ از این رو فرم مستطیل چهار شیبه پایدارترین حالت در کلاف نمودن سفال ها با یکدیگر بوده است.

۳-۳-۴- اندام سازه

فرم و چگونگی عناصر پوششی

در خانه های قاجار لاهیجان، پوشش دهانه های سقف با تیرهای چوبی تا حدود ۴ متر و ساخت بالکن ها نیز تا عمق ۱ متر و ۱۰ و پیش آمدگی دامنه در برخی بناها تا حدود ۲ متر هم انجام شده است. دیوارهای طبقه همکف با ضخامت بیشتر و دیوار در طبقات بالایی با ضخامت کمتر اجرا شده و در این موارد از فنون سبک سازی همچون طاقچه بندی استفاده شده است.

جدول ۸. ویژگی‌های اندام سازه در خانه‌های قاجاری لاهیجان (Authors, 2023)

نمونه	عملکرد، نوع	اجزای سازه
<p>اجرای کرسی چینی در خانه صادقی فضای گربه رو در کف خانه محمصی</p>	-انتقال دهنده بارهای فشاری به زمین -جلوگیری از نفوذ رطوبت زمین	پی و کرسی چینی
<p>اجرای طاقچه بندی در فضای داخلی خانه صادقی طاقچه بندی از نمای بیرونی خانه دوزنده</p>	-تحمل کننده و انتقال دهنده بارهای فشاری -استفاده از طاقچه بندی به لحاظ سبک سازی سازه	دیوارهای باربر طبقات (زیرزمین، همکف و اول)
<p>ستون های نگهدارنده در نمای سبک خانه صادقی (شکل سمت راست)، ایوان عمیق دو ستونی خانه محمصی ایوان (شکل وسط)، ایوان عمیق دو ستونی خانه صادقی (شکل سمت چپ)</p>	- معرف نمای سبک بنا -در ایوان عمیق دو ستونی علاوه بر نقش سازه ای نمایش تزئینات	ستون ها و نیم ستون ها
<p>اجرای سقف تیرپوش خانه دوزنده (شکل سمت راست)، اجرای بالکن روی سر در خانه رضانی (شکل وسط)، اجرای بام چهار شیبه متقارن در خانه صادقی (شکل سمت چپ)</p>	-پوشش سقف به صورت تخت - طرح شیب دار بام با پوشش سفال به شکل چهار شیبه متقارن -پیش آمدگی دامنه روی بالکن به منظور محافظت از کج باران	سقف

۳-۵- اندام نما

خانه‌های لاهیجان دارای تقارن کلی نیست، لیکن تقارن جزئی را می‌توان در برخی قسمت‌ها مشاهده نمود. در برخی بناها که تقارن کار شده است در پلان‌هایی است که اتاق مهمان در وسط پلان و سایر اتاق‌ها در طرفین است. نکته دیگر در طراحی نما دولایه‌ای بودن نما در ساختمان‌های مذکور بوده؛ به طوری که بنا در سطح اول دارای یک نمای سبک از ستون و نرده بوده و پس از گذشتن از عمق ایوان دارای نمای سنگینی با دیوارهای آجری و در و پنجره‌های چوبی بوده است. نشان دادن اهمیت عنصر کالبدی در نما از طریق نمایش

تزئینات و جزئیات بیشتر بوده است. در معماری قاجار اولویت بندی کم‌وبیش مشخصی برای میزان اهمیت سطوح در نما سازی‌ها وجود داشته؛ به طوری که در درجه اول، اهمیت و اولویت طراحی به اتاق‌های طبقه اول به خصوص اتاق مهمان اختصاص داده می‌شود و پس از آن اتاق‌های همکف به خصوص اتاق زیر اتاق مهمان در درجه اهمیت قرار می‌گیرد. همچنین در به کارگیری نوع بازشوها هم اولویت بندی نما به گونه‌ای بوده که معمولاً در فضاهای مهم از ارسی به عنوان نفیس‌ترین نوع بازشو و پس از آن از درب و پنجره‌های پیوسته و در نهایت از پنجره‌های منفرد استفاده می‌گردد.

جدول ۹. ویژگی‌های محوری در اندام نما در خانه‌های قاجاری لاهیجان (Authors, 2023)

نمونه	نقشه	عملکرد و نوع	اجزای نما (نوع ارتباطات عمودی و افقی)
 <p>خانه صادق خانه محصی</p>	 <p>خانه دوزنده خانه صادقی</p>	کرسی چینی-گره رو	نوع اتصال بنا به زمین
 <p>خانه محصی خانه دوزنده</p>	 <p>نمایش ترتیب در خانه دوزنده</p>	نمایش اهمیت عنصر کالبدی از طریق ایجاد سلسله‌مراتب در استفاده از نوع بازشو: ارسی‌دار، در و پنجره پیوسته و پنجره منفرد	سلسله‌مراتب جانمایی بازشوها
 <p>خانه دوزنده خانه محصی خانه رضانی خانه ضیا ظریفی</p>	 <p>ایوان در نمای سبک- خانه دوزنده ایوان در مرکز نما- خانه محصی بالکن به جهت شاخص‌سازی سردر- خانه رضانی</p>	<p>- ایجاد بالکن و ایوان به‌عنوان نمای سبک در سطح اول</p> <p>- جانمایی ایوان در مرکز به‌دلیل تأکید بر فضای پشت آن</p> <p>- جانمایی بالکن رو به معبر به‌دلیل شاخص‌سازی سردر</p>	جانمایی ایوان و بالکن در نما

نمونه	نقشه	عملکرد و نوع	اجزای نما (نوع ارتباطات عمودی و افقی)
 <p>خانه محصی خانه دوزنده</p>	 <p>ارتباط حیاط به همکف و ارتباط ایوان همکف به تالار-خانه دوزنده</p> <p>به شکل متقارن-خانه محصی</p>	<p>- ارتباط دهنده ایوان همکف به تالار در طبقه اول</p> <p>- ارتباط دهنده بنا با حیاط</p> <p>- جانمایی پله در محور مرکزی بنا یا به شکل نامتقارن یا به شکل متقارن (دو پله در دو طرف اتاق ارسی دار)</p>	<p>جانمایی پله در نما</p>
 <p>خانه کیاموسوی</p> <p>خانه محصی</p> <p>خانه ضیا ظریفی</p>	 <p>تأکید بر عنصر میانی-خانه کیاموسوی</p> <p>تأکید بر ایوان عمیق-خانه محصی</p> <p>عدم تبعیت دو لایه نما از یک الگو-خانه ضیا ظریفی</p>	<p>- تقارن جزئی به جهت تأکید بر عنصر میانی (اتاق مهمان، ایوان عمیق دوستونی)</p> <p>- دولایه‌ای بودن نما (نمای سبک ایوان و ستون و نرده و نمای سنگین دیوارها و بازشوهای چوبی) و عدم تبعیت این دو لایه از یک الگو</p>	<p>تقارن در نما</p>
 <p>نرده</p> <p>ارسی و شیرسر</p>	 <p>نرده چوبی و حجاری شیرسر-خانه ضیاظریفی</p>	<p>- استفاده از جززهای آجری به رنگ قرمز در دیوارهای حیاط</p> <p>- سقف چوبی با تزئینات و نقاشی‌های روی سقف</p> <p>- سیمان‌بری-گچ‌بری بر روی جدارها</p>	

نمونه	نقشه	عملکرد و نوع	اجزای نما (نوع ارتباطات عمودی و افقی)
 <p>نقاشی خانه دوزنده (شکل سمت چپ) گچ‌بری خانه صادقی (شکل سمت راست)</p> <p>حجاری خانه محصمی (سمت چپ) آجرکاری خانه محصمی (سمت راست)</p>	 <p>آجرکاری حیاط گچ‌بری در طاقچه‌ها خانه محصمی خانه دوزنده</p> <p>مقرنس کاری در ایوان عمیق - خانه صادقی</p> <p>ارسی‌های چوبی با شیشه‌های رنگی - خانه محصمی</p>	<p>- ایجاد حجاری چوبی در سرستون‌ها و شیرها</p> <p>- ارسی‌های چوبی در بازشوها با شیشه‌های رنگی</p> <p>- مقرنس کاری در ایوان‌های عمیق دوستونی</p> <p>- تزیینات خاص نرده‌های چوبی</p> <p>- ایجاد کاشی کاری، آجرکاری و گچ‌بری در ورودی و سردرها</p> <p>- نقاشی در پوشش دیواره‌های ایوان</p>	<p>تزیینات و مصالح در اجزای اصلی نما</p>
 <p>خانه محصمی</p> <p>خانه دوزنده</p>	 <p>بام شیب‌دار - خانه محصمی</p>	<p>- ایجاد بام چهار شیبه متقارن و سفال‌پوش</p> <p>- ایجاد تزیینات خاص چوبی در زیر دامنه بام (شیرسر)</p>	<p>بام</p>

دید می‌شود. مقرنس، گچ‌بری و قطاربندی و نقاشی از جمله تزیینات مورد استفاده در خانه‌های اعیانی لاهیجان بوده است.

۳-۳-۶- اندام آرایه

انواع تزیینات متداول در معماری قاجار از گچ‌بری، آینه‌کاری، نقاشی و مقرنس‌سازی در خانه‌های قاجار لاهیجان نیز

جدول ۱۰. نوع آرایش و تزیینات در ساختار فضاهای اصلی در خانه‌های قاجاری لاهیجان (Authors, 2023)

نمونه			ویژگی‌های آرایه‌ای	فضا
			-آجرکاری -گچ‌بری -سیمان‌بری	سردر
			سقف تیرپوش به همراه جرزهای آجری با پوشش گچ	هشتی
			آجرکاری	حیاط
			-مقرنس‌کاری -گچ‌بری و نقاشی -استفاده از پنجره‌های مشبک رنگی -حجاری سرستون و استفاده از تزیینات چوبی نرده	ایوان
			-گچ‌بری -نقاشی‌های سقف -پنجره‌های ارسی -طاقچه‌بندی	اتاق
			-استفاده از حجاری‌های چوبی در دامنه -به‌کارگیری سفال در پوشش سقف چهار شیبه	دامنه و بام

۴- نتیجه‌گیری

گرفته و رهیافت‌های حاصل از آن ارائه گردیده است. آنچه در سطح مقیاس کلان با شاخص شکل توده و مکان توده بررسی گردید، به‌صورت الگوی جهت‌گیری و اولویت در ساخت رو به شرق معرفی می‌شود. در مقیاس میان‌اندازه نیز که به ارتباط بنا با معبر و

در راستای بازشناسی الگوی اندام‌های کالبدی در نمونه مورد مطالعه، اندام کالبدی در چهار مؤلفه اندام فضایی، اندام سازه، نما و آرایه مورد بررسی قرار گرفته است. در بخش اندام فضایی در سه سطح مقیاس کلان، میان‌اندازه و خرد نمونه‌ها مورد ارزیابی قرار

روابط فضایی در ترکیب سه نوع فضای بسته، باز و نیمه‌باز با ذکر اولویت در جانمایی‌ها ارائه شده است. در بخش بررسی اندام سازه، نما و آرایه نیز آنچه در بررسی نمونه‌ها حاصل آمد از شناخت و تحلیل راه‌حل‌های بومی در چگونگی طراحی، اجرا و ساخت بنا در این سه مقوله است. نتایج حاصل از بررسی‌ها با معرفی رهیافت‌های مناسب به‌کارگیری در طراحی ساختارهای معاصر در جدول ۱۱ ارائه شده است.

هم‌جواری‌ها می‌پردازد، چهار الگوی نیمه‌برونگرا، نیمه‌درونگرا، درونگرا و درونگرایی قلعه‌ای شناسایی و علاوه بر آن نکته مهم در هم‌جواری‌ها که رعایت عدم اشراف از طریق پیش‌آمدگی‌هایی به‌شکل بالکن یا بارانداز یا ساباط است ارائه می‌گردد. در مقیاس خرد، الگوی چگونگی چینش ساختمان، الگوی ساختار کلی پلان و الگوی چیدمان فضا برحسب فضای باز، نیمه‌باز و بسته بررسی و اولویت قرارگیری ساختمان‌ها در سایت، الگوی ایوان-اتاق و نوع

جدول ۱۱. نتایج حاصل از مطالعات کتابخانه‌ای و روش میدانی مورد پژوهش در نمونه‌های موردی (خانه‌های قاجار لاهیجان)

مؤلفه	شاخص	رهیافت
اندام کالبدی	کلان مقیاس	شکل توده
		مکان توده
		ارتباط با گذر
		ارتباط با بنای مجاور
	میان اندازه	الگوی چینش ساختمان
		ساختار کلی پلان
		الگوی چیدمان فضا
	مقیاس خرد	عناصر فوقانی
		عناصر جداری
		عناصر تحتانی
اندام سازه	فرم چگونگی عناصر پوششی	
	ساخت و اجرا	
	اندام نما	
اندام آرایه و تزیینات	اندام آرایه و تزیینات	۱- دو لایه‌ای بودن نما شامل (نما سبک: زده و ستون و نمای سنگین: دیوار آجری و پنجره چوبی)
		۲- عدم تبعیت دو نما از یک نظام کلی به‌دلیل ایجاد تنوع
		۳- اولویت‌بندی میزان اهمیت سطوح در نما با اجرای تزیینات
		۴- اولویت در تزیینات بازشو: اول ارسی بعد در و پنجره پیوسته و در انتها پنجره منفرد

سیاسگزاری

مقاله حاضر برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد تحت عنوان «طراحی خانه فرهنگ غذا لاهیجان با رویکرد بازآفرینی الگوهای کیفیت بخش معماری سنتی گیلان (نمونه موردی خانه‌های قاجار لاهیجان)» است. بدین وسیله نویسندگان بر خود لازم می‌دانند، مراتب تشکر صمیمانه خود را از کارکنان محترم حوزه ریاست، معاونت و مرکز اسناد اداره میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گیلان که ما را در انجام و ارتقای کیفی این پژوهش یاری دادند، اعلام کنند.

منابع مالی

منابع مالی این پژوهش از طریق مشارکت نویسندگان تأمین شده است.

تعارض منافع

بدین وسیله نویسندگان مقاله اعلام می‌کنند که در رابطه با انتشار مقاله ارائه‌شده، به‌طور کامل از اخلاق نشر از جمله سرقت ادبی، سوءرفتار، جعل داده‌ها یا ارسال و انتشار دوگانه پرهیز نموده‌اند و منافی تجاری در این راستا وجود ندارد.

References

- Abdollahzadeh, S. M., & Arzhmand, M. (2013). Investigation of the Iranian Houses (Based on Probing the Lifestyle in Shiraz Traditional houses). *Journal of Studies on Iranian Islamic City*, 3(10).
- Daneshpour, A., & Shiri, E. (2015). Physical-Functional Components Comprising the Identity of Historical Texture of Iranian-Islamic City. *Mdrsjrns*, 5(1), 17-25 .
- Ebrahim, Z., Seyyed Rasoul Mousavi, H., & Khadijeh Sharif, K. (2018). Thinking about the spatial structure and typology houses of Tabas's Dastgardan's houses. *Journal of Studies on Iranian - Islamic City*, 8(31), 33-50. <https://www.magiran.com/paper/1867018>
- Einifar, A. R. (2003). A model for analysis of flexibility in the traditional housing in Iran. *Honarhay-e Ziba*, (13).
- Falahat, M. S., & Shahidi, S. (2015). The Role of Mass - Space Concept in Explaining the Architectural Place. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 12(35), 27-38. http://www.bagh-sj.com/article_11715.html
- Farahbakhsh, M., Hanachi, P., & ghanaei, M. (2022). Typology of Historical Houses in the Old City Fabric of Mashhad, From the Early Qajar to the Late Pahlavi I Era. *Journal of Iranian Architecture Studies*, 6(12), 97-116. https://jias.kashanu.ac.ir/article_111794.html
- Fardpour, S., Dolatabadi, F., & Mahdavejad, M. (2021). *Recognition of Gestalt's Perceptual-Semantic System, in the Reading of Contemporary Urban View Facade themes in Tehran (Pahlavi Period 1 & 2)* .
- Farkisch, H. (2017). Recognition of typology and effective physical factors in traditional residential tissue of Neyshabur. *Iran University of Science & Technology*, 4(4), 72-90 .
- Ghasemi Sichani, M., & Memareyan, G. (2010). Typology of Ghajar Era House in Isfahan. *Hoviatshahr*, 4(7), 87-94 .
- Gündoğdu, E., & Birer, E. (2021). Evaluation of ecological design principles in traditional houses in Mersin. *International Journal of Architecture and Planning*, 9(1).
- Haeri Mazandarani, M. R. (2009). *House, culture, nature: investigation of the architecture of historical and contemporary houses in order to formulate the process and criteria of house design*. Urban Planning and Architecture Study and Research Center: Ministry of Housing and Urban Development, Vice-President of Urban Development and Architecture, Office of Architecture and Urban Design .

- Hajizadeh, B. K., Shahbazi, S. H., Rezaloo, R., & Sheidaei, S. (2020). Typology of historical houses in the old part of Ardabil. *Pazhohesh-Ha-Ye Bastanshenasi Iran*, 42(1), 98-117 .
- Hosseini, A., & et al. (2019). Typology of Traditional Houses in Arak. *Armanshahr Architecture & Urban Development* 11(25), 27-44 .
- Khakpour, M. (2007). *Architecture of Gilan Houses*. Rasht, Farhang Iliya, Encyclopedia of culture and civilization of Gilan .
- Khakpour, M., & Kateb, F. (2020). Combination of Patterns in the Architecture of Historical House ;Case Study: Sadeqi's House in Lahijan City. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 12(29), 1-15 .
- Madahi, S. M., Memarian, G. H., Bemani Naeni, M., & Khodadadi Fakhri Abadi, T. (2017). A Formal Analysis of Houses in Vernacular Architecture of Khorasan; Case Study: Boshrouyeh City in Pre-Pahlavi Period. *Housing and Rural Environment*, 36(159), 63-78 .
- Madani Pour, A. (2013). *Design of urban space: an inquiry into a socio - spatial process*. Urban planning and processing company .
- Mahgoub, Y. (2013). An interdisciplinary approach to study Qatari traditional architecture. *Hamad bin Khalifa University Press*, 2013(1).
<https://www.qscience.com/content/papers/10.5339/qfarf.2013.SSHP-022>
- Meiss, P. (1990). *Elements of Architecture: From Form to place*. Van Nostrand Reinhold .
- Memarian, G. (2015). *A Survey on the Theoretical Foundations of Architecture*. Soroosh Danesh .
- Memarian, G., & Dehghani Tafti, M. (2018). Seeking to Find a Novel Concept to Type and Typology in Architecture (Case study: Vernacular Houses in Taft, Type of Tallardar). *Housing and Rural Environment*, 37(162), 21-38 .
- Mirsajadi, S., & Farkisch, H. (2017). Recognition of Typology and Effective Physical Factors in Traditional Residential Tissue of Neyshabur. *Journal of Researches in Islamic Architecture*, 4(4), 72-90 .
- Mobarhan Shafiee, N. (2011). *The Historical Buildings of Gilan*. Rasht. Farhang Eiliya, Encyclopedia of culture and civilization of Gilan .
- Moneo, R. (1978). On Typology. *Oppositions* 13. <https://cir.nii.ac.jp/crid/157141712548849190f>
- Nobel, J. (1997). *The Architectural Typology of Antoine Chrysostome Quatremere De Quincy 1755-1849*. Eddinburg Archetectural Research .
- Ornelas, W. (1995). *Typology and Rafael Moneos Museum of Roman Art at Merida*. 83RD ACSA annual Meeting, History/Theory/criticism .
- Petrucchio, A. (1997). Exoteric, Polytheistic Fundamentalist Typology An essay in Typological process And Design Theory, Agha Khan Program for Islamic Architecture. MIT .
- Pfeifer, G., & Brouneck, P. (2008). *Courtyard house: A housing Typology*. Springer .
- Pirnia, M. K., & Memarian, G. (2015). *Stylistics of Iranian Architecture* .
- Polyzoides, S., Sherwood, R., & Tice, J. (1992). *Courtyard Housing in Los Angeles*. Princeton Architectural Press .
- Pour Ahmadi, Z. (2020). *Architecture of Qajari Houses of Lahijan and the relevent building control system*. University of Guilan Press .
- Samadi, J., Sattarzadeh, D., & Balilan Asl, L. (2020). Qualitative Assessment of the Sensory Dimensions of Space in Historical Bazaars from the Users' point of view (Case Study: Qazvin Bazaar). *Bagh-e Nazar*, 16(81).
- Siregar, N. R. (2021). Characteristics of Vernacular Architecture Malay Deli Traditional House Based on Technical Aspects of Building Structure. *International Journal of Architecture and Urbanism*, 5(2), 148-160 .
- Soltani, M., Mansouri, S.-A., & Farzin, A. a. (2012). A comparative study on the role of

- pattern and experience-based concepts in architectural space. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 9(21), 3-12 .
- Soltanzadeh, H., & Ghasemini, M. (2012). Typology Study of the Physical-Functional Structure of Residential Architecture in Golestan Province. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 4(7), 1-15 .
- Sultanzade, H. (1999). *Entry spaces in the traditional architecture of Iran*. Cultural Research Office .
- Taheri, F., Aeinifar, A., & Shahcheraghi, A. (2020). A Comparative Comparison of Typology of the Space Organization and Physical Elements of the Qajar-Pahlavi Period with Traditional Houses in Kermanshah. *Pazhoheshha-ye Bastan shenasi Iran*, 9(23), 149-168.
- Zarei, M. E., Mosavi Haji, S. R., & Sharif Kazemi, K. (2018). Thinking about the spatial structure and typology houses of Tabas's Dastgardan's houses. *Journal of Studies on Iranian - Islamic City*, 8(31), 33-49 .
- Zoghi Hoseini, E., Tabasi, M & Hashemi, M. (2020). Cultural – Communicative Phenomenology of Iranian Tekyeh from a Physical – Special Value perspective. *Creative City Design*, 3(1), 95-101.

پی نوشت

^۱ در پژوهش حاضر شناخت الگوها در بخش کالبد (اندامهای کالبدی) دنبال می شود لیکن شناخت شاخص ها و الگوهای نهفته در طرحواره ها در نمونه مورد مطالعه در پژوهشی دیگر مورد توجه قرار می گیرد.

^۲ در جدول ۲ بعنوان نمونه از خانه هایی نام برده شده است که بدلیل نبود مستندات لازم در لیست نمونه های موردی قرار نگرفته اند لیکن به جهت معرفی الگوهای تعریف شده در این مقیاس به نام آنها اشاره شده است.